

Movium Direkt # 1 2022

NYHETSREVE FRÅN TANKESMEDJAN MOVIUM • EKSLUSIVT FÖR PRENUMERANTERNA PÅ MOVIUM RÅDGIVNING

Kära läsare!

Välkomna till årets första nummer av Movium Direkt! Januari månad har ganska bokstavligen flugit förbi, med stormen Malik som gjorde sig känd på flera platser i Sveriges södra halva. Inställda tåg, omfattande strömavbrott och flera fällda träd lämnade stormen efter sig. Jag har en granne som nyligen gjorde extensiv fällning av buskar och träd på sin tomt, kvar lämnade hen en stor och ståtlig tall. Efter stormen Malik hade passerat såg jag till min förfaran att tallen likt en tändsticka hade brutits av på mitten. Ensam står inte stark och man förstår nu bättre än någonsin värdet av träd som står i skydd av varandra.

Januari månad har inte erbjudit många soltimmar, så i detta nummer av Movium Direkt har jag försökt lägga in så många uppiggande växtbilder som möjligt. I frågor och svar tipsar

Mona Wembling om perenner som erbjuder en vacker vinterkaraktär, och Tomas Lageström har skrivit en artikel om växter som kan förgylla den mörka vårvintern med sin städsegröna karaktär eller tidiga blomning.

I detta nummer av Movium Direkt tipsar vi om många nya spännande händelser, däribland Moviums rykande färska antologi *Urban natur – human stad*, Gröna Täta Taks handbok i vedartat växtmaterial på bjälklag, och sedan årets stora konferens Publika parker och stadsrum med tema *Den lekfulla staden*. Med det vill jag önska er en trevlig läsning och fortsatt bra start på det nya året!

Vänliga hälsningar,
Petra Dunér

Redaktör för Movium Direkt: Petra Dunér, SLU Tankesmedjan Movium

Dimma, frost och städsegröna växter. Medans jag går och drömmer om vårblommornas entré passar jag på att njuta av de vackra kvaliteterna som barrväxter och bär erbjuder. Till höger *Cotoneaster vandelaarii* som med sina vintergröna blad och varmt illröda bär lyser upp det annars enfärgade landskapet. Frost hade bildats på spindlars väv, och det såg ut som om någon gått och dekorerat hela busken med eleganta pärlband. Foto: Petra Dunér.

Ett urval av frågor & svar nyligen dokumenterade av Moviums rådgivare

Identifiering av lignos

Fråga:

Jag önskar hjälp med att identifiera buske på medföljande bilder.

Svar:

Lignosen på bilden är en kinesisk en, *Juniperus chinensis* 'Blaauw'.

Björn Vollbrecht

Älväxlingars vinterkaraktär

Fråga:

Rådgivningsfråga angående vårlväxing, glansälvväxing och höstälväxing. Har de vinterståndare/volym över vintern? Eller har du tips på andra perenner som ger fina vinterståndare/vintervolym i planteringen och är Östersundshärdiga (i skyddat läge förvisso).

Svar:

Jag tycker att främst *Sesleria nitida* (glansälvväxing) och *S.heuffleriana* (vårlväxing) står sig riktigt snyggt hela vintern ända fram till våren då de ska rensas (det vill säga att långa ax klipps bort och att man 'kammar ur' det vissna ur gräset så nytillväxten kommer fram). *S. autumnalis* (höstälväxing) har också ett vintervärde.

Fler gräs med vackra vinterståndare i er växtzon 6 (5 varma lägen?) i Östersund

Tuvrör – *Calamagrostis acutiflora* 'Karl Foerster

Olika starr varav många är vintergröna: *Carex morrowii* 'Irish Green', *C. morrowii* 'Ice Dance', *C. muskingumensis*, *C. pendula*

Atlansvingel – *Festuca mairei*

Hakonegräs – *Hakonechloa macra* (känslig i era trakter, eventuellt ej härdig alls)

Silverhavre – *Helictotrichon sempervirens* (i väl-dränerat läge)

Glansmiscanthus – *Miscanthus sinensis* cvs (i skyddade lägen)

Miscanthus sinensis 'Malepartus' fotograferad i oktober.
Foto: Petra Dunér

Perenner

Nedan listar jag några stycken perenner som har vackert vintervärde, i det här fallet vackra vinterståndare (vackrast, och synligast är så klart växterna om ingen snö tynger ner planteringarna). Vad man tycker är vackert är ju personligt så flera kan säkert läggas till eller kanske till och med tas bort. Listan kan även utökas i varmare delar av Sverige. Att spara, det vill säga inte klippa ner perenner på vintern har ju inte endast ett skönhetsvärde utan är även mycket bra föda för bland annat olika sorts fåglar! (OBS! Jag har dubbelkollat härdigheten med Perennagruppens lista med 1500 st perenner där alla har markerats med de nya övervintringsbokstäver som publicerades förra året, jag rekommenderar att man går in och tar en titt [här](#))

Fina vinterståndare:

Röllikor – *Achillea* ssp, nästan alla (favorit är den klassiska *Achillea* 'Coronation Gold')

Stormhattar – *Aconitum* ssp

Bollökar (en del) – *Allium* ssp

Färgkullor – *Anthemis tinctoria* cvs (troligtvis ej härdig, endast soliga och väldränerat/skyddat i er zon)

Astrar – *Symphyotrichum* ssp och *Eurybia herveyi* 'Twilight'

Eurybia x herveyi 'Twilight' (tidigare *Aster macrophyllus*)
Foto: Petra Dunér

Höstanemon – *Anemone tomentosa*

'Föräldrahemmet', *A. tomentosa* 'Robustissima'

Astillbe – *Astillbe* ssp

Färgväppling – *Baptisia* ssp

Hjärtbergenia – *Bergenia* ssp (vintergrön)

Riddarsporrar – *Delphinium* ssp.

Ormbunkar till exempel härdig träjon – *Dryopteris filix-mas* eller raggträjon *D. affinis*, och vintergröna: *Polypodium vulgare*, *P. aculeatum*, *P. braunii*, *P. munitum*, *P. setiferum*

Röd solhatt – *Echinacea purpurea* cvs (i skyddade lägen)

Martorn, i den här zonen främst rysk martorn med sorter – *Eryngium planum* cvs, och praktmartorn *E. zabelii* BIG BLUE

Fläckflockel – *Eutrochium maculatum*

'Atropurpleum' och *E. maculatum* 'Purple Bush'

Trädgårdsnejlikrot – *Geum* 'Scarlet Tempest',

Geum 'Totally Tangerine' (vintegrön/halvt vintergröna)

Solbrud – *Helenium Autumnale*-Gr. 'The Bishop', *Helenium* 'Moerheim Beauty'

Kärleksört – *Hylotelephium*, tex 'Herbstfreude'

Fjäderaster – *Kalimeris incisa* 'Blue Star',

Kalimeris incisa 'Madiva'

Pioner – *Paeonia* cvs

Kungsmynta – *Origanum vulgare*

Lejonsvans – *Phlomis russeliana*

Strålrudbeckia – *Rudbeckia fulgida* 'Goldsturm'

Strandveronica – *Veronica longifolia*

Kransveronica – *Veronicastrum virginicum* cvs

Mona Wembling

Bambu och växtval i trafikbelastade miljöer

Fråga:

Vi håller på med en programhandling åt en restaurangkedja med ett genomgående skandinaviskt/asiatiskt tema, och vi skulle gärna vilja implementera temat även i växtmaterialet och har börjat kolla på hur vi kan använda bambu. Restaurangen har även drive-through och etableras ofta i externa köpcentrum eller liknande mer trafikbelastade miljöer. Man kan därför förutsätta att det kommer vara mycket hårdgjort och öppet/vindutsatt runt etableringen. Restaurangen har också etablering i hela landet, så vi har ingen specifik växtzon att utgå ifrån. Kan bambu klara dessa vindutsatta lägen och upp till vilken växtzon skulle det kunna fungera, finns det andra problem med bambu i offentliga anläggningar? För de nordligaste etableringarna tänker vi att det kan vara möjligt att byta ut bambun mot prydnadsgräs alternativt *Salix* som skulle kunna ge samma känsla/upplevelse som bambun.

Svar:

Jag rekommenderar dig att inte använda bambu, främst eftersom den skulle ha svårt att klara sig och utvecklas uthålligt på de öppna vind- och solexponerade lägen, som kommer att erbjudas på parkeringsytor utanför stora köpcentrum där restaurangkedjan vill etableras. Dessutom överlever bergbambu i en park- eller trädgårdsmiljö inte uthålligt i kärvare zoner än zon 3. Troligen skulle det fungera i zon 1–(2). Vintergröna eller städsegröna växter, med undantag för många barrväxter skulle inte klara av sådana lägen. Ett annat problem med bambu är att den skulle böja sig kraftigt efter snöfall och bli mer än dubbelt så bred. Det fungerar i ett woodland men inte i smala

planteringar omgivna av trafikkytor.

Eftersom du behöver planteringsförslag för många platser i landet, från norr till söder tycker jag att några bärande växter istället kunde vara tall, som i öppna solitära lägen blir lägre och mer bredkroniga än de långa slanka stammar som präglar skogsbestånd med tall. En tall du kan använda i hela landet är *Pinus sylvestris* Fk Skogskyrkogården E. Den har mycket gemensamt med tall man kan se både i Japan och Syd-Korea. Annars är svarttall *Pinus nigra* en intressant och dekorativ tall som sticker ut lite extra. Vill man ha något med ”bambukänsla”, som du själv var inne på då tycker jag att rödvide *Salix purpurea* skulle fungera bäst. Jag skulle då rekommendera att den skärs ner till marken efter vintern var tredje till fjärde år. Då får man långa gröna stiliga ”bambuliknande” slanka, styva skott. Det kan man matcha med ruggar av till exempel den härdiga *Miscanthus sinensis* ’Nischidake’ utom i de mildaste delarna av landet där man kan välja andra sorter av arten. Rakbortstliknande 50–70 cm höga tuvor av blåtåtel *Molinia caerulea* ’Moorhexe’ eller det högre tuvröret *Calamagrostis x acutiflora* ’Karl Foerster’ kan vara fint komplement. Stora stenblock och gröna klot med bergtall *Pinus mugo* ’Gnom’ eller *P. mugo* ’Mops’ skulle både bli mycket dekorativt och samtidigt ta upp typiska asiatiska trädgårdselement.

Calamagrostis x acutiflora ’Karl Foerster’ är ett upprätt växande gräs som senare på säsongen går i halmgul ton. Foto: Petra Dunér

Rönnbärsapeln *Malus toringo* ’Maskerad’ E lyser upp i höstrusket med sina små gula frukter i mängder. Den överdådiga vita blomningen ger

associationer till körsbärsblomning. Småbladiga lönnar är annars vid sidan av japanska körsbär de centrala växterna i dessa sammanhang. Den bäst lämpade är ginnalalönn *Acer tataricum* ssp. ginnala E. Det är lätt att lyfta kronan på 3–5-stammiga solitärer för fri sikt under om de behov föreligger. Starka höstfärger, främst i rött garanteras med E-plantor.

Pinus mugo ’Gnom’ till vänster och *P. mugo* ’Mops’ till höger. Foto: Petra Dunér

Att höja upp planteringsytorna 40–50 cm har många fördelar. Risken för påkörning minskar samtidigt som skador vid snöröjning reduceras. Infiltrering av vatten i växtbäddarna nertill förbättrar livsmiljön för växterna, eftersom de övre 30–40 cm av växtbädden kommer att vara väl-dränerade.

Tomas Lagerström

Träflis eller täckbark

Fråga:

Jag undrar vad som rekommenderas, täckbark eller flis för täckning runt planterade träd och buskar generellt. Och i så fall ska man föreskriva flis av till exempel löv eller barkträd. Mer specifikt om täckning runt rhododendron och azalea.

Svar:

Det är generellt gynnsamt att täcka jorden i en träd- eller buskplantering som skydd mot ogräs och samtidigt skydd mot avdunstning. I en undersökning som jag tog del av i början av 1980-talet, vill jag minnas, framkom att bäst var en komposterad täckbark. Genom komposteringen hade bland annat giftiga ämnen som fenol

försvunnit. Sådana ämnen finns annars i färsk barrträdsbark. Barken fortsätter att långsamt brytas ner men håller normalt många år. Vid nedbrytningen tillförs marken en mindre mängd näring. Bark är en restprodukt och användningen till marktäckning är ett bra sätt att utnyttja barken. Färsk flis från löv- eller barrträd fungerar som täckning. Men dess nedbrytning kräver kväve. Kvävet kommer då att tas från jorden, varför man behöver kompletteringsgödsel. Flis är en produkt som används inom energiförsörjningen, vilket innebär att det blir dubbelt slöseri.

Användning av täckbark innebär i de flesta planteringar en fördel för träd och buskars utveckling och för mikrolivet i marken. 5–8 cm tjockt täcksikt är lämpligt. Och naturligtvis skall det vara för täckning av en ogräsfri jord. Man täcker inte bort rotogräs som kvickrot, kirskaal, tistlar osv. med bark. För det ändamålet krävs täckning med svart markduk, som lämpligen i sin tur täcks med ett tunnare lager täckbark.

Det har stor betydelse när på året man lägger på täckmaterialet. Om man planterar exempelvis i april eller början av maj bör man vänta med att lägga på täckmaterialet till mitten eller slutet av juni. Varför då? Jo, täckmaterialet isolerar marken mot att värmas upp. I en kall jord har växterna mycket svårare att ta upp vatten. Det finns skogliga undersökningar på det. En optimal marktemperatur, under etablering och tillväxt, ligger på runt +20 grader. Växterna blir väldigt stressade om lufttemperaturen dagtid ligger på +20–25 grader när det samtidigt i den kalla täckta jorden runt trädrötterna temperaturen ligger på till exempel +10, eftersom värmen inte trängt ner. Särskilt besvärligt är det för växter under etablering i täckt mark i torra områden, till exempel i östra Götaland och Svealand. I regniga områden däremot, transporteras värme ner med regnvatten.

Sedan tar du själv upp två växtexempel, azalea och rododendron. På 1980-talet hade vi en rododendron-plantering med städsegröna sorter på norrsidan av vårt hus. Jag täckte planteringen med ett, endast några centimeter tjockt lager

av komposterad bark. Men detta räckte för att isolera marken så mycket att tjälen inte gick ur förrän i början av juni! I våra trakter är det varmt och torrt under maj månad och under det året var det möjligen lite extra varmt och blåsigt. Resultatet blev att alla rododendronbuskarna skadades rejält. Mycket av bladverket torkade in. Hade det varit azaleor, som är lövfällande, hade knoppsprickningen fördröjts på den kalla skuggade växtplatsen och troligen hade inga skador uppstått. Eftersom jag kommer från västkusten där det regnar väldigt ofta och mycket hade jag faktiskt inte reflekterat över vad täckning av rododendron kunde ge för effekter. Där lade vi själva årligen på tallbarr i tjocka lager (20–40 cm) under våra parkrododendron. Vi fick aldrig torkskador på dessa under de 50 år jag hade koll på dem.

Sammanfattningsvis, barktäckning isolerar marken, vilket är negativt i områden där det inte regnar tillräckligt frekvent under våren för att lösa upp tjäle och sedan successivt höja marktemperaturen. Under vegetationsperioden däremot är barktäckning positivt eftersom avdunstning från marken reduceras och insädd av ogräs hindras. Och slutligen, vänta med barktäckning till mitten av juni under etableringsåret för att marken skall hinna värmas upp och därmed underlätta växternas vattenupptagning.

Tomas Lagerström

Schakt och bergschakt i rotzon samt rotvänlig överbyggnad

Fråga:

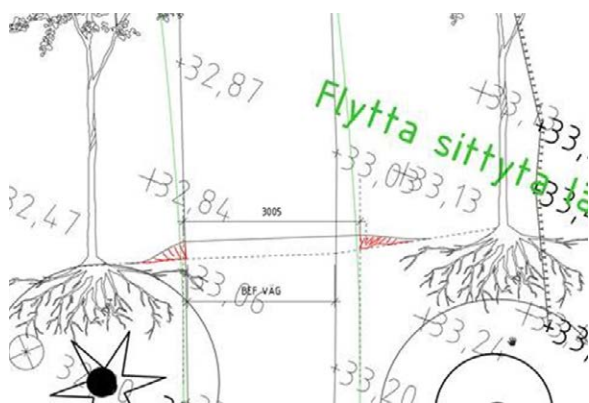
Vi ska rusta upp och bredda en undermålig GC-väg där trädrötter breder ut sig ytligt och trängt upp genom asfalten bland annat på grund av mycket ytligt berg. Många stora träd, framförallt tallar med omkrets 100–180 mm står nära inpå. Troligen har vägen inget befintligt bärlager vilket innebär mer schakt och bergschakt vid nyanläggning, samt en ca 300–350 mm höjning. Vi tar här hjälp av ”Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0”.

Vi ska lägga fram ett förslag på en rotvänlig överbyggnad (se nedan) och skulle gärna få era kommentarer på den.

Överbyggnad GC-väg (i riskzon):

-Avbaning av gräs eller försiktigt skrapa bort asfalt
40mm asfalt
80mm bärlager
Geotextil
50mm makadam 8–16 (luftigt bärlager)
150–200mm makadam 32–63 (luftigt bärlager)
Geotextil

I och med överbyggnaden höjs marken och vi behöver ansluta till intilliggande mark, helst utan att få en onaturlig vall mot nya GC-vägen. Fråga nummer två är hur ni ser på att fylla upp med jord kring trädens rothals? Gäller framförallt *Pinus sylvestris* men även enstaka *Picea abies*?

Svar:

Bilden som visar utredning i sektion, där ni planerar att spetsa ut från kanterna av GC-vägen, ser bra ut och kommer fungera väl. Den här lösningen kommer tack vare höjningen fördröja

spräckning av ny asfalt, men på sikt kommer rötterna på grund av dess ytliga läge att expandera och ge viss lyftning till den nya GC-vägen. Att lägga en överbyggnad med luftigt bärlager ger ingen effekt med geotextil då rötterna redan i nuläget ligger högt och ytligt, geotextil kan därför anses onödigt.

Följande överbyggnad föreslås istället:

40mm drän asfalt (asfalt som släpper igenom vatten ger en yta som kan stimulera bildning av finrötter, blir heller inte lika isig på vintern)
50mm makadam kross 4–8 (gör inget om den ramplar ner lite i krosslagret under)
250mm makadam kross 32–90 (fraktionen packas bättre än 32–64)
30mm makadam kross 2–6 (i botten mot ytliga rötterna, som skydd för rötterna, om fraktion 32–90 skulle packas direkt ovanpå rötterna löper packningen risk för att skära in i och skada rötterna)

I förslaget ovan används alltså ingen geotextil någonstans. Ytan tillåts att andas och vara genomsläpplig för vatten vilket bör gynna rötterna under att bilda finrötter och inte söka sig upp till ytan lika fort. Det är dock oundvikligt att rötterna kommer lyfta asfalten, men med lösningen ovan sker detta förhoppningsvis först om 15–25 år, och ni kommer slippa spräckning av asfalten.

Angående er fråga om att fylla upp med jord intill trädens rothals är rekommendationen att undvika att jord läggs direkt in mot stammarna. Om ni menar att lägga jord enligt den röda spetsen i utredningssektionsbilden så är det inga problem alls.

Örjan Stål genom Petra Dunér

Röksvampar vid förskola

Fråga:

Vid en av våra förskolor utvecklas stora grupper av röksvamp som upplevs som otrevliga och otäckta. Förekomsten har varit riklig under flera år. De framträder intill en planteringsyta mest, men också i sprickor i asfalten vid parkeringen intill. För ett antal år sedan växte en gigantisk ask på

förskolegården, tätt intill byggnadens ena sida. Kan denna rikliga förekomst av röksvamp bero på det gamla rotsystemet? Förskolan ligger i stadsmiljö.

om det finns någon annan öm punkt att ta till som motåtgärd.

Ingrid Åkesson

Vilken metod kan användas för att ”ta bort” svamparna? Bortgrävning är något som diskuterats, men finns annan metod?

Svar:

Jag är rätt övertygad om att det är de gamla trädrötterna som är substrat för röksvamparna. Det finns flera arter av röksvampar och flera av dem lever i lövskog enligt fälthandboken *Svampar av Ryman och Holmåsen*. Så lever exempelvis den vanliga vårtig röksvamp på marken i löv- och barrskog samt på betesmarker. Där jag bor mitt i Skåne växer den i kommunens gräsytor. En annan är gyttrad röksvamp som uppges leva tät gyttrad på murken ved men sällan på marken.

Jag gissar att röksvamparna kommer att fortsätta komma tillbaka under flera år, så länge det finns något att leva på. Är det vårtig röksvamp kan den också leva på marken, så du kanske inte blir av med den. Har själv ingen erfarenhet av just röksvampar på trädrötter men i min trädgård hade jag glitterbläcksvamp under flera år, som växte i stor mängd längs gamla trädrötter.

Som jag ser det finns inget annat att göra än att gräva, hacka eller skyffla bort fruktkropparna så länge de stör. Svampen har ett stort mycel under jord och det vi ser är fruktkropparna och bara en del av svampen. Av flera olika röksvampar kan man äta unga exemplar och enligt *Nya svampboken* av Holmberg och Marklund är ingen röksvampsart oätlig. Om svamparna även finns i planteringsytan tror jag att grävning, luckring, vattning och gödsling kan motverka. Sedan kan man plantera något nytt där. Så har jag gjort med svampmycel i jorden i min trädgård. Då var det jättetrattsquivling som växte i en stor häxring.

Om du behöver mer detaljer skulle jag rekommendera att ta kontakt med en svampexpert under säsongen och få arten bestämd för att sedan kunna slå upp fakta om just den arten för att se

Sätt färg på vårvintern!

Av Tomas Lagerström

Trollhassel 'Jelena' är den tidigaste blommande i vår trädgård. Blomningen varar mer än en månad.
Foto: Författaren

Vårvintern bildar ofta ett färglöst landskap. Men det är möjligt att sätta färg i trädgården även denna tid på året. Här listar Tomas Lagerström sina favoriter som förgyller den tidiga vårvintern.

Längtan efter våren och starten på den grönskande blomliga delen av året har accelererat med åren. Nu kan man snart inte bärga sig. I vår egen trädgård har vi sett till att plantera in en hel del städsegrönt. Dessa planteringar lyser verkligen upp både pudrade med rimfrost eller fin snö och särskilt när snön smält undan. Då är det annars normalt sett grått och brunt av avlövad grenverk och bar jord. Nu ger idegran, buxbom, rododendron och bambu fina kontraster till avlövade träd och buskar. Rododendron är så mycket mer än blomning i skiftande färger under en period på försommaren.

Bladverket däremot har man med sig under hela året. Under vinterhalvåret skiftar karaktär med typ, storlek och form på bladen samt hur de bladverkets karaktär ändras med temperatur och fuktighet. När detta skrivs är det flera plusgrader och bladen är utbredda och glänser av väta.

Häromdagen var det runt 10 minusgrader och då rullade bladen ihop sig och hängde lodrätt från buskarna och gav en helt annan karaktär. Bambun, *Fargesia murielae* 'Hareskov' och 'Bimbo' står med sin ljusgröna skira grönska i täta ruggar, kontrasterande mot mörkgrön hasselört *Asarum europaeum* och mörkt varmgröna rufsiga mattor av storfryle *Luzula sylvatica*. Även bambun skyddar sig mot låg temperatur och uttorkning genom att vika ihop bladytorna likt rododendron.

Trollhassel 'Arnold Promise' är en fint gul trollhassel som blommar tidigt. Den får även fin höstfärg.
Foto: Författaren

Buxbomen varierar inte i utseende under vinterhalvåret om man bortser från effekter av rimfrost och snöläggning. Här briljerar istället planteringarnas strikta former vare sig de är bollklippta eller klippta till strama rätvinkliga häckar.

För oss har dessa städsegröna växter och planteringar inneburit fina upplevelser vintrarna igenom och särskilt under de senaste 10–15 åren när vintrarna inte har varit vad de brukade vara. Nu skiftar de hela tiden från snötäckt tillstånd till avsmältning och ny snötäckning. Barmarkperioderna blir onödigt mörka och dystra och de har ökat i omfattning i Mälardalen. Men vi tänker också på de städsegröna växterna som bakgrunder och kontraster till de få buskar som blommar under vinterhalvåret. Det lyfter blomningen kolossalt.

Redan i november-december under milda senhöstar och vintrar börjar kejsarolvon *Viburnum farrerii* slå ut sina blekrosa väldoftande blommor. Kommer kylan så fryser blomningen och står brun till bladverket slår ut igen i april-maj.

Städsegröna växter lyser upp under vintern, här januari 2022. Buxbomsklot, infattningshäck, idegransbakgrund och bergbambu 'Bimbo'. Framför idegranen den härdigaste storvuxna forsythian 'Northern Gold'
Foto: Författaren

Kejsarolvon, i blomning i slutet av november, den extra milda hösten 2011.
Foto: Författaren

Den är tyvärr lite lättväckt nu för tiden så blomningen skadas tyvärr alltför många år. Betydligt säkrare är hybridkejsarolvon *Viburnum x bodnantense* 'Dawn'. Den har klart starkare rosa blomning än kejsarolvon, men den mest rosafärgade klonen heter 'Charles Lamonte'. Den har vi dessvärre själva ingen odlingserfarenhet av. Vi har noterat att 'Dawn' i motsats till kejsarolvon klarar av perioder med temperaturer ner mot 10–12 minusgrader i långt gången knopp eller utslagna blommor, utan att skadas. Det är rätt otroligt. En fantastisk härligt vacker och tidigtblommande buske, 2–3 m hög. Men visst har det hänt att den frysit någon gång men den kommer alltid tillbaka.

Först att blomma i vår trädgård är trollhassel *Hamamelis x intermedia* 'Jelena'. Tidsmässigt brukar det vara runt mitten av februari. Vi har flera andra sorter men de kommer senare. 'Jelena' är kopparfärgad. Den blommar mycket länge och tål temperaturer ner mot -12 grader, som utslagen. Det kan gå ett par veckor med så låg temperatur utan att blommorna skadas.

Hybridkejsarolvon, en blommande buske i mars-april.
Foto: Författaren

Vi har faktiskt aldrig sett skadade blommor på den busken, trots att vi haft den över 30 år. En annan trevlig egenskap som den har gemensamt med hybridkejsarolvon är att det går lätt att driva dem som avskurna. Tidigare i januari klippte vi grenar och satte in i rumstemperatur och bra ljus. Den blommade vackert efter en vecka och brukar sedan stå en av två veckor och sprida söt mandeldoft. Också en aspekt att tänka på.

Om författaren

Tomas Lagerström är landskapsarkitekt, Movium-rådgivare och pensionerad Universitetslektor i växtmateriallära på SLU, Ultuna. Han är även växtexpert och en av huvudaktörerna i utvecklingen av E-systemet, sedan starten för 30 år sedan. Han driver idag Gröna Råd Växtkonsulter AB tillsammans med Maj-Lis Pettersson.

Nyheter

Två nya nummer av Tidskriften STAD

Vi har kallat STAD nummer 35 för *Planera för reträtt - Vi behöver jobba med naturen, inte mot den*. STAD nummer 35 innehåller temaartiklar som *Först när vattnet skvalpar mot farstubron, Varför har vi så svårt att bry oss, Där bristen råder* och *Din trädgård behövs*.

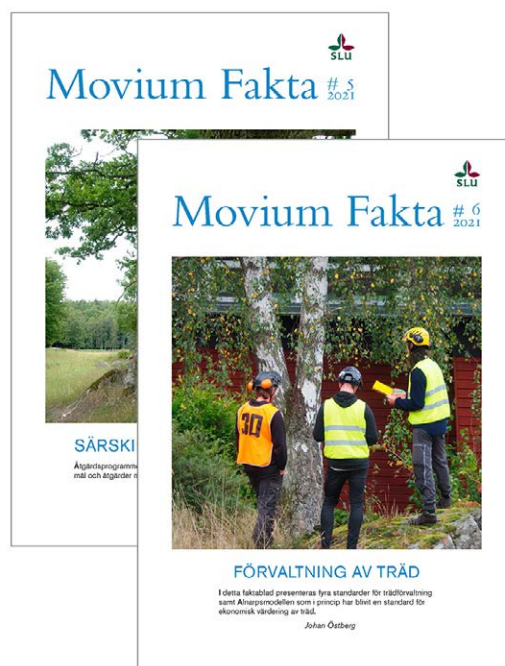
I samband med att STAD 35 släpptes anordnade vi släppmingel i Alnarpsgården, SLU. Under minglet samtalade vi med landskapsarkitekten Emma B Jones från Plot Studio som berättade om arbetet med att gestalta Hyllievångsparken i Malmö – som aldrig ska bli klar. Läs mer om Emma B Jones och Hyllievångsparken i artikeln hon skrivit för STAD 35 – *Framtidens park är aldrig färdig*.

Håll även utkik efter nästa nummer, STAD 36, som ges ut den 7 mars. Läs redaktör Titti Olssons notis om numret nedan:

Vad händer när sovstaden vaknar upp och börjar leta efter en urban identitet, något mer och annat än bara bostäder? För vad är väl en stad utan sina mötesplatser, som bibliotek och rum för idrott och kultur?

Prenumeranter och partners får STAD i brevlådan, övriga kan köpa den i Moviums nätbokhandel eller smygläsa utvalda artiklar på [Moviums hemsida](#).

På Moviums YouTube-kanal kan ni se en presentation av STAD nummer 35 av Titti Olsson [Se filmen här >>](#)

Två nya faktablad med träd i fokus

I Movium Fakta nr 5/2021 lyfts ett urval av mål och åtgärder för bevarandet och skyddandet av särskilt skyddsvärda träd i offentliga miljöer. Faktabladet reder bland annat ut vad som är ett särskilt skyddsvärt träd, planering och strategi på kommunal nivå samt skötsel, bevaring och beredskap inför framtiden.

Faktabladet *Särskilt skyddsvärda träd* är skrivet av Karin Sandberg.

I Movium Fakta nr 6/2021 fortsätter temat med träd, men i detta nummer handlar det om trädförvaltning och ekonomisk värdering av träd. I faktabladet lyfts fyra standarder för trädförvaltning, som Svenska Trädföreningen i samarbete med SIS (Svenska institutet för standarder) har tagit fram. Vidare tar faktabladet upp Alnarpsmodellen 2.2 för ekonomisk värdering av träd.

Faktabladet *Förvaltning av träd* är skrivet av Johan Östberg.

Prenumeranter på Movium Fakta och Moviums partnerskap kan som vanligt ladda ner faktabladet som PDF från [Moviums hemsida](#), övriga kan köpa det i [Moviums nätbokhandel](#).

Ny bok i Stad och Land bokserien

SLU Tankesmedjan Movium har arbetat med gestaltad livsmiljö i över 40 år – det är vi stolta över! Vår rykande färska antologi *Urban natur – human stad*. 40 år med SLU Tankesmedjan

Movium finns nu att köpa i vår nya nätbokhandel! Boken innehåller en rad personliga reflexioner från SLU:s forskare, tidigare verksamhetsledare och yrkesverksamma i branschen. Vad är viktigt att ta med sig in i gestaltandet av framtidens urbana livsmiljöer? Vad har hittills format staden? Emil Jensen har skrivit ett stycke förordspoesi och tankesmedjan själv avslutar med en framtidsspaning berättad som en bildessä. Vi ses i framtiden!

Seminarier/partnerskapsträffar i vår

Barnvänliga städer

9 mars 2022, webinarium

Stadsplaneringen måste bli mer barnvänlig, men hur kan det gå till och vad behövs i planeringsprocessen? I detta seminarium talar Tim Gill, författare till boken *Urban Playground*, och Lena Jungmark, författare till boken *Barn Plats Lek Stad*, om goda exempel på barnvänlig stadsplanering.

Föreläsningar med SLU:s seniora miljöanalysspecialister

1 april (14.15–15.30)

SLU:s nya seniora miljöanalysspecialister håller öppna och populärvetenskapliga föreläsningar – välkommen att lyssna!

Framtidens vattenforskning på SLU

26–27 april (13.00–18.00)

Välkommen på ett seminarium där yngre forskare på SLU berättar om sin forskning inom vatten, från ekologi och vattenkemi till hållbar användning och förvaltning.

Publika parker och stadsrum

29–30 maj 2022, Helsingborg

Temat för årets konferens är *Den lekfulla staden*. Konferensen börjar med en guidning på Sofiero den 29/5 och utdelning av stipendium till Ulla Molins minne. Efteråt serveras konferensmiddagen, en söndagsmiddag för konferensdeltagare. Den 30/5 hålls konferensen *Publika parker och stadsrum* på Dunkers Kulturhus.

Ute är inne

30–31 maj 2022, Helsingborg

Vartannat år arrangerar Utenavet, ett nationellt nätverk som arbetar tvärdisciplinärt för att främja utomhusbaserat lärande, konferensen Ute är Inne. Temat för årets konferens är *Rum för lärande*.

[Läs mer här >>](#)

Urban Forum - Designing in/the common

30–31 maj (16.00–17.00)

Forskningsplattformarna Urban Arena vid Lunds universitet och SLU Urban Futures arrangerar för sjunde gången den uppskattade mötesplatsen 'Urban Forum'. Här samlas praktiker och forskare för att samtala, diskutera och få feedback på projekt och forskning inom hållbar stadsutveckling.

Anmälan till vårens seminarier och partnerskapsträffar sker via [SLU:s kalendarium](#). För mer information kontakta Harald Klein via: harald.klein@slu.se

Lekotoper och pedagogiska trädgårdar vinner innovationstävling

IVL Svenska Miljöinstitutets innovationstävling om naturbaserade lösningar och ekosystemtjänster i utemiljöer är avslutad och två vinnare står korade. En vinnare är landskapsarkitekterna Urbio som tillsammans med Örebro kommun har skapat lekotoper, lekfulla utemiljöer som flätar samman lek och landskap. En annan är trädgårdsföretaget Flora och Fauna för deras innovation om pedagogiska trädgårdar för barn med särskilda behov, som talar för alla barns rätt till en stimulerande utemiljö. Tävlingsbidragen har granskats och bedömts utifrån bland annat innovationshöjd, driftkostnader och nytta för människa och miljö. De två bidragen har vunnit i varsin kategori, Urbio och Örebro i kategorien lösningar som är nära marknadsanslagning, Flora och Fauna i kategorin lösningar som är i ett tidigare stadie av utveckling. Läs mer om de vinnande bidragen och juryns motiveringar via länken nedan.

[Läs mer här >>](#)

Solviksskolan i Ludvika tilldelas arkitekturpriset 2021

Med en motivation som berömmar byggnadens dagsljusintag, skolgård och långsiktigt hållbara arkitektur vann Solviksskolan i Ludvika Sveriges Arkitekter Gävle-Dalarnas arkitekturpris 2021. Byggnaden ligger skickligt placerad i ett sluttande landskap och har en välplanerad innemiljö. Låga fönsternischer som barnen kan krypa upp i fyller dubbel funktion då de även ökar ljusinsläppet i lokalerna. Material till både byggnad och inredning är valda för dess hållbarhet. Skolan har även en grönskande skolgård som bjuder in till lek.

[Läs mer här >>](#)

Paris leder vägen med gröna skolgårdar

Glada nyheter för alla skolbarn i Paris, stadens samtliga skolgårdar ska omvandlas till parkliknande miljöer. Med mål i sikte på att bli Europas mest hållbara stad år 2030 och med hjälp av EU-bidrag har transformationen av stadens cirka 600 skolgårdar kommit på god väg. De parkliknande skolgårdarna ämnar fylla många funktioner, bland annat att uppmuntra barn till utomhusaktiviteter samt öka förståelsen för naturen. Med tanke på att knappt tio procent av Paris idag är grönområden eller parker så kommer omställningen av skolgårdarna även kunna bidra stort till att förändra stadens mikroklimat och i effekt bättre möta de klimatförändringar som staden utsätts för.

[Läs mer här >>](#)

Barns behov av kontakt med djur

Urbanisering och förtätning av våra livsmiljöer har skapat mer utmanande förutsättningar för barns möjlighet till djurmöten i sin vardag. För att skapa mer hållbara samhällen krävs en ökad och bättre förståelse för hur barn och ungas livskvalitet påverkas av flora och fauna. Med bakgrund av detta har forskare vid SLU sammanställt en rapport som inventerar och analyserar litteratur om barns djurmöten, i syftet att skapa en utgångspunkt för forskning och vidare utvecklingsarbete.

[Läs mer här >>](#)

Virtuell utställning om Sigurd Lewerentz

Sigurd Lewerentz hör till en av de största arkitekterna i modern tid, men trots detta vet relativt få svenskar om vem han var och vad han skapat.

På ArkDes i Stockholm öppnade utställningen *Sigurd Lewerentz – Dödens och livets arkitekt* den 1a oktober i fjol. Utställningen blev hyllad men problemet kvarstod, inte kan ju alla i hela Sverige resa till Stockholm för en utställning. Tillsammans med Amöba Digital Agency har ArkDes därför skapat en digital utställningsupplevelse som vem som helst kan besöka från bekvämligheten av soffan eller skrivbordet hemma. Klicka på länken nedan för att titta på den digitala utställningen.

[Läs mer här >>](#)

Del av den virtuella utställningen om Sigurd Lewerentz.
Foto: Louise Helmfrid

Förbättrade klimatanalysmodeller med hjälp av tepåsar

Hur kan man på ett effektivt och billigt sätt samla data om nedbrytningsprocesser, och på lång sikt kanske även förbättra klimatanalysmodeller?

Svaret är med hjälp av tepåsar om du frågar Judith Sarneel, forskare vid Umeå universitet, projektledare för Formas finansierade *Tepåsar berättar* och en av flera projektledare för *Teatime4science*. Sedan 2010 har *Teatime4science* uppmuntrat allt från forskare till privatpersoner, skolor och lantbrukare att gräva ner tepåsar i jorden för att samla data om nedbrytningsprocesser. Metoden bygger på att tepåsar av ett specifikt märke och smak vägs och grävs ner på åtta

centimeters djup, tre månader senare grävs påsarna upp och kvarstående innehåll vägs. Idag har cirka 2000 tepåsar grävts ner på 200 platser runt om i världen. Insamlad data har använts till att bygga upp en global Tea Bag Index (TBI) karta, en karta över markens egenskaper och dess nedbrytningsförmåga på olika lokaler.

[Läs mer i en intervju med Judith Sarneel här >>](#)

[Läs mer om projektet Teatime4science här >>](#)

3-30-300-regeln

Klimatförändringar, miljöförstöring och COVID-19 pandemin har belyst värdet av grönområden och träd i stadsmiljö. Den nya 3–30–300-regeln förespråkar riktlinjer för städer att använda sig av vid planerandet av urban grönska. Regeln är utformad efter forskning som visar på den positiva inverkan träd och grönområden har på människa, miljö och stad. Regeln bygger på ett minimum om 3 träd synliga från hem, skola och arbete, en minsta krontäckningsgrad om 30 procent av ett stads kvarter samt ett längsta avstånd om 300 meter till närmsta grönområde. 3–30–300-regeln initierades av Cecil Konijnendijk som en tumregel för hållbar stadsplanering och har redan applicerats i städer i bland annat i Kanada och Storbritannien. Nu är det väl dags att även Sverige implementerar 3–30–300-regeln?

[Läs mer här >>](#)

Handbok i vedartat växtmaterial på bjälklag

Den hårdgjorda staden blir en alltmer utmanande växtplats, inte minst ur ett planerarperspektiv med mindre ytor och grundare planteringsbäddar. Växter i stadsmiljön bidrar utöver rekreativa värden även med viktiga ekosystemtjänster, argument för varför hållbara lösningar på växtbäddar i staden är av största behov att finna. Vedartad vegetation på bjälklag är ett av svaren på den evigt krympande ytan i staden för anläggningar i mark. Men för att kunna planera, anlägga och sköta vedartad vegetation på bjälklag krävs genomtänkta och platspecifika lösningar.

Det Vinnovafinansierade projektet Gröna Täta Tak har släppt en kompletterande skrift till den

tidigare publicerade Grönatakhandboken. Skriften heter *Vedartat växtmaterial på bjälklag* och är tänkt att användas som ett stöd i skapandet av kvalitativa och hållbara växtbäddar på bjälklag. I skriften erbjuder författarna bland annat förslag på konstruktioner för att åstadkomma djupa växtbäddar, val av vegetationssystem för bjälklag samt en växtlista med förslag på växter för olika typsituationer. Skriften tar även upp takens potential som vattenmagasin.

[Läs mer här >>](#)

Fyra nya böcker om svenska kulturarvssorter

Programmet för odlad mångfald och Nationella genbanken släpper våren 2022 fyra boktitlar. En bok vardera om pelargoner, popplar, rosor och jordgubbar om de kulturarvssorter som bevaras i Nationella genbanken i Alnarp. Böckerna ger var för sig ett ingående porträtt av arten och enskilda sorter, med historisk bakgrund, spännande berättelser och vackra bilder.

Boken *Pelargoner i Nationella genbanken – fönsterträd med kulturarv* skriven av Karin Persson och Anita Ireholm presenterar de 44 pelargoner som efter krukväxtuppropet 2009–2010 valdes ut att ingå i Nationella genbanken för vegetativt förökade trädgårdsväxter. Till varje pelargon finns även en utförlig sortbeskrivning.

I *Popplar – Park- och gatuträd i Nationella genbanken* av PerOla Fritzon kan vi läsa om 46 popplar och deras mångsidiga användningsområden och utseenden. Boken lyfter både släktets välkända stadsträd samt ovanligare hybrider.

I *Rosarvet i Nationella genbanken* av Lars-Åke Gustavsson och Henrik Morin presenteras 274 av genbankens rossorter som rosinventerare sökte upp och dokumenterade under Rosuppropet 2004–2010. 169 av rosorna presenteras här för första gången. Boken är inte bara ett gediget lexikon utan även en hyllning till odlandet och bevarandet av rosor.

Älskade jordgubbar! – Ett bärkraftigt kulturarv i Nationella genbanken skriven av Inger Hjalmarsson erbjuder 35 sortporträtt av jordgubbar, smultron och smulgubbar som bevaras i Nationella genbanken. Både kända favoriter och genbanksrariteter beskrivs här med historia och sortegenskaper.

[Läs mer här >>](#)

Nya riktlinjer för plantering av växtmaterial i naturliga miljöer

Dagens klimatförändringar har en allt större negativ effekt på florán. I kombination med markanvändningens negativa effekter kan befintliga växtförekomster behöva förstärkas. Genom att plantera ut växtmaterial kan man både stärka den biologiska mångfalden och skapa bättre förutsättningar för pollinatörer och organismer. Men att samla in, sprida och plantera ut växtmaterial i naturliga miljöer är inte något som bör göras hur som helst.

Svenska Botaniska Föreningen presenterar i ett policydokument rekommendationer och förhållningssätt för spridning av växtmaterial i naturliga miljöer. Syftet med policydokumentet är att tydliggöra problem och risker som framstår om spridning av växtmaterial görs utan vidare eftertanke eller dokumentation. Bland annat föreslår Svenska Botaniska Föreningen att växtmaterial som utplanteras ska vara av svenskt, gärna lokalt ursprung. De skriver även att transparens genom dokumentation och utvärdering är viktigt för att kunna följa resultaten över tid.

[Läs mer här >>](#)

Inhemska trädarter kontra exotiska

Diskussionen om inhemska och exotiska trädarter i den urbana miljön fick ny fart i och med en forskningsstudie om antalet insekter på 16 arter stadsträd i Malmö.

Forskare vid Lunds universitet har jämfört antalet insekter som lever på nio inhemska och sju exotiska trädarter i Malmö. Med inhemska arter räknar de trädarter som funnits i Sverige minst sedan 1200-talet, som exempelvis björk, bok, och

ek. Exempel på icke-inhemska, exotiska arter är ginkgo, gudaträd och platan. Forskningsstudien konstaterar att det på inhemska trädarter kunde rymmas två till tre gånger så många insekter som på de exotiska arterna. Resultatet visar på att inhemska trädarter gynnar insektslivet i städerna betydligt mer än vad de exotiska arterna gör. Johan Kjellberg Jensen, doktorand på Centrum för miljö- och klimatvetenskap och Biologiska institutionen vid Lunds universitet, hoppas att forskningsresultaten kan inspirera stadsplanerare med flera att utveckla metoder för att skapa väl fungerande ekosystem i stadslandskapet.

Diskussioner som har följt efter att forskningsstudien publicerades tar bland annat upp studiens begränsade perspektiv då den enbart behandlar träd i parkmiljö i Malmö under ett års tid. Johan Kjellberg Jensen är medveten om detta och skriver på Lunds universitets hemsida att förhoppningen är att fler och längre studier ska genomföras. Andra argumenterar för att inhemska arter inte själva kan utgöra stadslandskapets trädpopulation. Det är flera som anser det problematiskt när man ställer inhemska arter mot exotiska. Svaret kan inte vara att enbart använda de ena eller de andra. Dagens klimatförändringar skapar nya utmaningar för stadsträden, som exempelvis hårdgjord miljö, extrem värme och torka. Många exotiska trädarter tål dessa förhållanden bättre än våra inhemska träd, trots att de kanske inte kan erbjuda samma livsmiljö för insekter. Avslutningsvis säger Magnus Svensson, trädansvarig landskapsarkitekt i Malmö, att *”Vi behöver både och, inte antingen eller. Det gäller dock att hitta en bra balans och göra välavvägda val av trädart utifrån platsens specifika förutsättningar.”*

[Läs mer här >>](#)

Välkommen till världens tystaste land

Strax efter luftföroreningar har Världshälsoorganisationen klassat trafikbuller som den näst största orsaken till ohälsa. Ljudföroreningar är ett växande problem i dagens samhälle, och det kan ha negativa påverkningar på

både människa och djur.

Outi Ampuja, docent vid humanistiska fakulteten på Helsingfors universitet, har skrivit om ljudföroreningar och tystnad i både artiklar och böcker. Outi Ampuja är verksam i Finland som enligt den europeiska miljöbyrån EEA är ett av världens tystaste länder. Hon förklarar att tystnad kan vara både något negativt och något positivt, avsaknaden av ljud när man känner sig ensam kan vara plågsam medan en tyst plats i skogen kan vara ljuvlig. Men även i ett av världens tystaste länder är ljudföroreningar en del av stadsmiljön, där vägtrafiken är den huvudsakliga källan. Outi Ampuja gör därför en skillnad mellan stadsnära tystnad och total tystnad. För att uppleva total tystnad kan man i Finland besöka så kallade ljudreservat, en tyst plats som inte får utsättas för buller. I ljudreservat får därför inga motordrivna fordon köras. Outi Ampuja säger avslutningsvis att *”tystnaden är ett neutralt läge som möjliggör dagdrömande. Det är också ett sätt att hitta kreativitet.”*

[Läs mer här >>](#)

Öka demokratisk potential i stadsplaneringen genom workshops

Medborgardeltagande i olika former ingår ofta i kommunala planeringsprocesser. Men hur kommer man fram till konkreta arbetsplaner? Vilka bör involveras? Och hur tar man förslag från workshopen vidare i planeringsprocessen?

Industridesignern Maja Frögård har skrivit en avhandling om betydelsen av workshopens design för att öka processens demokratiska potential. Under projektet som ligger till grund för avhandlingen designade Maja workshops som stöd för en hållbar stadsutveckling i två tätorter i Sverige. Hon ser bland annat konflikter som en viktig del i en demokratisk process, en tillgång att ta till vara på, snarare än ett problem att lösa.

[Läs mer här >>](#)